

Open Access 2018

Bc. Jiří Mašek
Vědecká knihovna UJEP

Obsah

- 🔓 Open Access Week 2018
- 🔓 Úvod do problematiky Open Access (OA)
- 🔓 Open Access časopisy
- 🔓 Open Access repozitáře
- 🔓 Shrnutí a závěr

Open Access Week 2018

Od 22. - 26. 10. 2018 mezinárodní propagační akce
Open Access Week (OAW)

Zapojeny vysokoškolské knihovny, v ČR 15 VŠ + NTK a AV

Cíl: propagace a rozšíření povědomí o OA režimu jako způsobu publikování a vědecké komunikace

Přednáška na téma Open Access

Sekce Open Access [na stránkách](#) VK UJEP

Základní informace o OAW v České republice najdete také na stránkách [Open access v ČR](#)

Pojmy v Open Access

APC article processing charge = publikační poplatek

Autoarchivace auto-archivace - znamená, že autor publikuje tradiční cestou v časopise dle své volby a zároveň zajistí volný přístup k plnému textu článku v otevřeném repozitáři

Digitální repozitář systém určený k ukládání, dlouhodobé ochraně a zpřístupňování elektronických dokumentů

Embargo časové období po které nesmí být článek uložený do repozitáře volně přístupný. Toto období stanovuje vydavatel.

Preprint / Postprint verze vědeckého článku před a po recenzním řízením
Vydavatelská verze finální publikovaná verze článku

Pojmy v Open Access

- **Licencovaný** (uzavřený) časopis vydání a zpřístupnění plných textů článku hradí koncový uživatel (formou předplatného institucí/ koncovým uživatelem)
- **Otevřený časopis** recenzovaný vědecký online časopis. Ve srovnání s klasickým vědeckým časopisem se liší především v modelu financování nákladů na vydání článku v časopise. Zpravidla za vydání a zpřístupnění článku platí plnou cenu autor nebo jeho instituce, nikoli koncový uživatel, jak je běžné u klasického časopisu (předplatné). Rozdílný bývá také autorskoprávní podklad uzavření smlouvy mezi autorem a vydavatelem. Uzavírání smluv mezi autorem a vydavatelem se řídí politikou daných otevřených časopisů, která se může lišit u jednotlivých vydavatelů. Pro konkrétní případ je vždy nutné se držet konkrétních podmínek daného vydavatele. Otevřený časopis může někdy vzniknout i přeměnou klasického časopisu

Problémy vědecké komunikace

Vědeckou komunikací rozumíme sdílení poznatků mezi vědci z různých zemí i oborů prostřednictvím publikování článků, konferenčních příspěvků, výzkumných zpráv, patentů atd.

- **Finanční problémy**
 - rostoucí ceny odborných časopisů 5-8% každý rok,
 - velké vydavatelské domy mají monopoly na odbornou literaturu a vědci si de facto své objevy musí kupovat za vysoké částky zpět,
 - světově jde o miliardy dolarů, eur...
- **Množství informací a jejich neustálý nárůst**
 - přes 25 000 vědeckých časopisů/1,5 milionu článků ročně.
- **Prodlevy mezi napsáním článků a jeho publikováním**
 - mnohdy více než rok než článek vyjde.
- **Bariéry v dostupnosti**
 - přístup pouze pro „bohaté“.

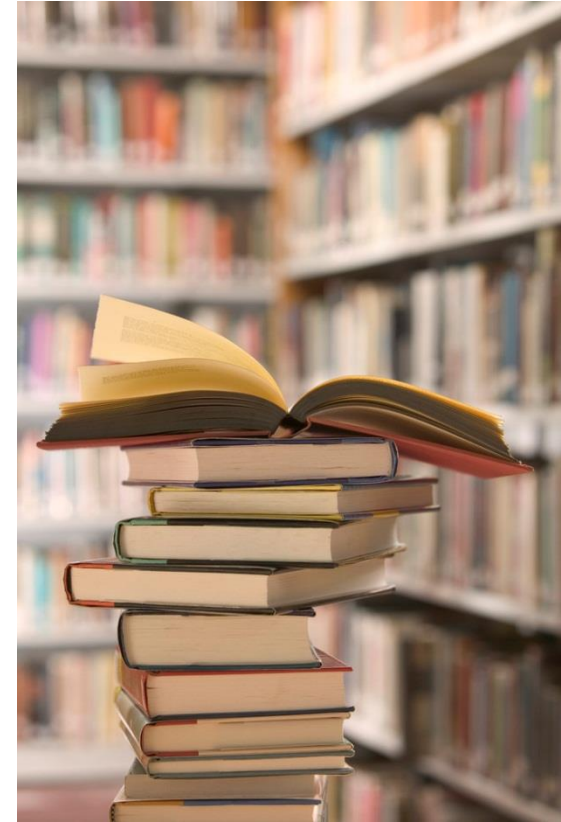
Řešení? Open Access

- Trvalý a okamžitý přístup k výsledkům vědy a výzkumu, které jsou financovány z veřejných prostředků, bez technických nebo finančních bariér prostřednictvím internetu
- Otevřeným přístupem myslíme volnou dostupnost na veřejném internetu, dovolující jakémukoli uživateli ji číst, stahovat, kopírovat, distribuovat, tisknout, prohledávat nebo propojovat s jinými plnotextovými články, nabízet je k indexaci, předat jako data do softwaru, nebo je použít jakýmkoli jiným zákonným způsobem bez finančních, zákonných nebo technických překážek kromě těch, které jsou neoddělitelné od internetu jako takového. Jako jediné omezení v reprodukci a distribuci **je stále třeba dodržovat autorský zákon**
- Hnutí za uskutečňování OA a jeho propagaci

Co je obsahem Open Access

- **Kvalitní ověřená vědecká literatura**
 - články před i po recenzním řízením,
 - příspěvky ve sbornících,
 - naměřená data,
 - technické zprávy,
 - odborné monografie, apod.
- **OA ≠ plagiátorství**
 - uvádět autorství
 - Autorská práva nezanikají - nutné citovat
 - kontrola integrity díla

BBB - iniciativy

- **Budapešťská iniciativa**

- 2002: položeny základní principy, zdůvodnění a postupy s cílem zrychlit šíření vědeckých informací.

- **Prohlášení z Bethesdy**

- duben 2003: přechod k OA u všech subjektů sféry vědeckého publikování.
- hybnou silou biomedicínská vědecká komunita

- **Berlínská deklarace**

- říjen 2003: výzva pro vědce a vědecké instituce, kteří se svým podpisem deklarují podporu otevřeného publikování,
- deklaraci podepsalo na 300 vědeckých institucí,
- v ČR r. 2008 Akademie věd ČR a Grantová agentura ČR,
- 16. 5. 2012 deklaraci podepsala Asociace knihoven vysokých škol (AKVŠ). Členem AKVŠ je i UJEP.

Přístupy k Open Access

ZELENÁ CESTA (GREEN ROAD)

- autoarchivace v otevřených repozitářích
- otevřený přístup poskytují autoři

ZLATÁ CESTA (GOLD ROAD)

- publikování v otevřených časopisech
- otevřený přístup poskytují vydavatelé

Zlatá cesta Open Access

- **Zlatou cestou** je myšleno publikování přímo v tzv. otevřených časopisech, jejichž obsah je poté bezplatně dostupný
- Otevřený přístup k publikacím poskytují přímo vydavatelé (APC hradí autoři nebo instituce (granty) x předplatitelé již neplatí). Změna modelu financování

Několik typů:

- Čistý OA – náklady spojené s publikováním hradí vydavatel (např. vědecká instituce, vědecká komunita apod.)
- Placený OA – náklady na publikování článku hradí autor prostřednictvím tzv. APC
- Hybridní OA – jde o tradiční (předplácené) časopisy, u kterých si autor může za otevřený přístup připlatit
- Pozdržený OA – obsah je nějakou dobu distribuován tradičně (předplatné) a po uplynutí stanovené doby je zpřístupněn všem zdarma

Zlatá cesta Open Access

- U OA je časté používání licencí [Creative Commons](#). Formulář pro výběr licence můžete najít [zde](#)
- Vhodný otevřený časopis, ať už pro publikování, či jako zdroj oborových informací, můžete nalézt pomocí služby [DOAJ](#)

Directory of Open Access Journals (DOAJ)

- Zahrnuje recenzované vědecké časopisy
- Funguje jako seznam Open Access časopisů
- Různé obory, jazyky atd.

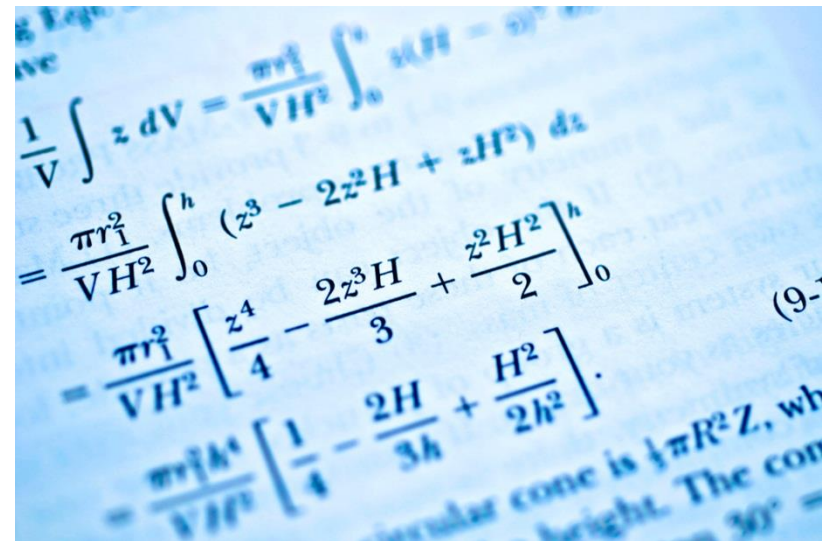
Aktuální stav: k 23. 10. 2018

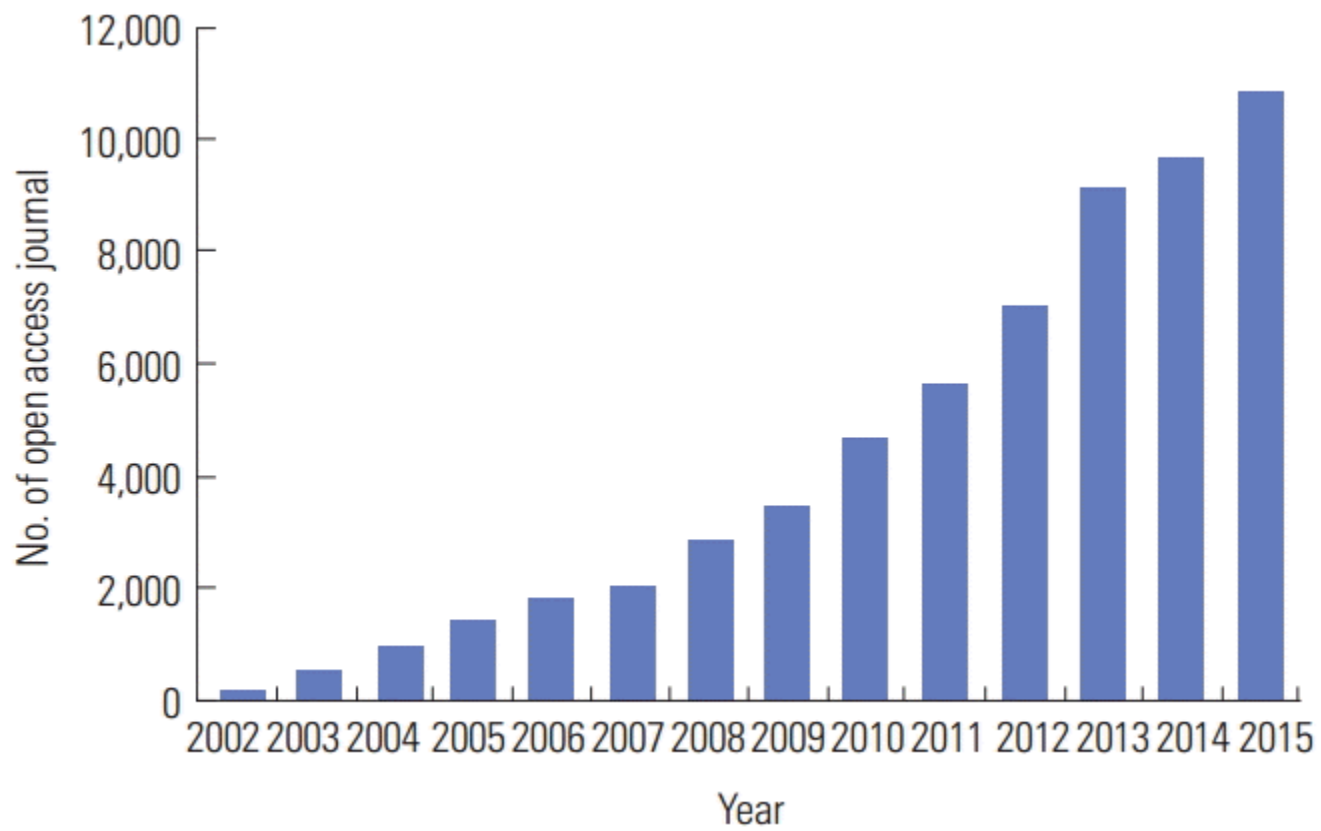
- Ve světě 12 194 časopisů s otevřeným přístupem.
- Přibývají zhruba 2 časopisy za den
- Česká republika má 84 časopisů s otevřeným přístupem

České impaktované OA časopisy

- ACTA VETERINARIA BRNO
- BULLETIN OF GEOSCIENCES
- CHEMICKE LISTY
- CERAMICS-SILIKATY
- CZECH JOURNAL OF FOOD SCIENCES
- Czech Journal of Genetics and Plant Breeding
- KYBERNETIKA
- [Linguistica Pragensia – humanitní](#)
- Journal of Applied Biomedicine
- Journal of Geosciences
- PHYSIOLOGICAL RESEARCH
- PLANT SOIL AND ENVIRONMENT
- Radioengineering
- VETERINARNI MEDICINA

Zelená cesta (otevřené repozitáře)

- **Zelená cesta** je kombinací publikování v tradičních předplácených odborných časopisech a uložení autorské verze článku v některém z otevřených repozitářů
- Autoarchivace se řídí smluvními podmínkami daného časopisu
- Důležité je vědět, zda vydavatel autorovi zpřístupnění dovoluje a pokud ano, tak jakou verzi (preprint, postprint, vydavatelskou verzi). Podmínky autor najde především ve smlouvě nebo webových stránkách vydavatele. Autor může politiku časopisu vyhledat pomocí služby [SHERPA/RoMEO](#).
- V případě, že vydavatel autoarchivaci nedovoluje, může autor požádat o výjimku pomocí dodatku ke smlouvě. Vzorový formulář na webu [SPARC](#), [Scholar's Copyright Addendum Engine](#) nebo českou verzi od [OpenAIRE](#)
- Nemá-li instituce vlastní otevřený repozitář ([UJEP](#)), je možné pro uložení využít například oborový. Vhodný repozitář lze nalézt pomocí služby [OpenDOAR](#)

OA repozitáře

Institucionální repozitáře ([UJEP](#))

- Autor si sám uloží svoji práci
- Práce bude zpřístupněná a dlouhodobě archivovaná
- Pozitivní vliv na instituci – propagace, zviditelnění

Předmětové repozitáře

- Pokrytí daných vědních oblastí
- Např. preprintový [arxiv.org](#) (první otevřený r. 1991), obsahuje více než 860 000 článků z astrofyziky, fyziky, matematiky, informatiky, atd.
- [PubMed](#) (lékařství), [RePEc](#) (ekonomická) , [DML-CZ](#) – Czech Digital Mathematics Library

Osobní webové stránky

- Nevýhodou je nízká viditelnost a interoperabilita, možnou náhradou je profil na sociální síti pro vědce a výzkumníky [Research Gate](#)

Repozitáře, vydavatelská a autorská práva

Autor

- Možnost vybrat si vhodnou licenci [Creative Commons](#)

Vydavatelé

- Dříve exkluzivní právo na vydání/zpřístupnění a pak nikdo jiný
- Změna k lepšímu, zavedení licenčních politik (i Elsevier, Springer aj.) posílení možností autora, jak dále s článkem nakládat
- Na základě lic. politik lze vkládat do repositářů kromě preprintů i postprinty (e-printy)
- Velký počet licenčních politik (více než vydavatelů), nutná obezřetnost, největším pomocníkem je databáze [SHERPA/ROMEO](#)

OA repozitáře

Adresáře Open Access repozitářů

- Registry of Open Access Repositories - ROAR <http://roar.eprints.org>
- The Directory of Open Access Repositories - OpenDOAR <http://www.opendoar.org>
- [Repozitář VK UJEP](#)

Repozitář VK UJEP

- Obsah repozitáře je budován v souladu s principy otevřeného přístupu (zelené cesty OA), jeho cíle jsou:
 - Podpora vědy a výzkumu UJEP
 - Prezentovat publikační výstupy a činnost autorů z řad akademické obce UJEP
 - Zvýšit transparentnost výukové a vědecké činnosti
 - Zajistit dlouhodobou archivaci dokumentů
 - Zajistit možnost ukládání a stahování publikací a studijních materiálů pro studenty, veřejnost a akademickou obec
 - Podpora otevřeného přístupu k vědeckým informacím
- Kde hledat otevřené repozitáře:
Institucionální repozitář UJEP <http://arl.ujep.cz/>
[OpenDOAR](#) - databáze otevřených repozitářů
[ROAR](#) - databáze otevřených repozitářů

Místa s podporou OA a repozitáře v ČR

V ČR mají otevřené repozitáře např.

- Masarykova univerzita
- Univerzita Pardubice,
- Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
- Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- Univerzita Karlova
- Vysoké učení technické v Brně
- Akademie Múzických umění v Praze
- UJEP

Dále Open Access podporují:

Západočeská univerzita v Plzni, Technická univerzita v Liberci, Mendelova univerzita v Brně

OA a Evropská unie

Horizon 2020

Tři hlavní priority (vynikající věda, vůdčí postavení v průmyslu, společenské výzvy) rámcového programu Horizon 2020

Do „vynikající vědy“ mimo jiné patří:

„...sdělování výsledků výzkumu tvůrcům politik, společností, inovátorům a jiným výzkumným pracovníkům, včetně prostřednictvím podpory otevřeného přístupu.“

Všichni příjemci z grantů v rámci H2020 musí zajistit otevřený přístup k vědeckým publikacím souvisejícím s projektovými výsledky a uložit dílo do repozitáře spolu s metadaty.

Co mi Open Access přinese

- Přístup ke kvalitním odborným informacím zdarma a odkudkoli
- Rychlejší sdílení nejnovějších poznatků a zefektivnění vědecké komunikace
- Zviditelnění, zvýšené využívání a větší ohlas vědeckých publikací
- Zvýšení vlivu publikací financovaných z grantových nebo veřejných prostředků
- Zviditelnění vědeckých výsledků univerzity a celkové zvýšení její prestiže

Jak může pomoci knihovna/univerzita?

- Poskytnout informace o OA
- Doporučit OA časopisy z oboru
- Zkontrolovat renomé a validitu OA časopisu či konference
- Zjistit jaký postoj k OA zastává vydavatel, u kterého chci publikovat
- Zprostředkovat uložení článku v repozitáři (repozitář UJEP)

Na co si dávat pozor

Predátorská vydavatelství

Predátorský časopis je popsán jako časopis, který zneužívá myšlenku otevřeného přístupu ve svůj prospěch. Takové časopisy vznikají primárně s cílem vybírat autorské publikační poplatky a generovat zisk.

- Nedostatečné nebo nulové recenzní řízení
- Uvádí Impact Factor, který ve skutečnosti nemá
- Vzhled a název časopisů připomínající jejich renomované prestižní protějšky
- Parazitování na známých jménech (uvedení známých vědců v redakčních radách bez jejich vědomí)
- Téměř žádné překážky pro publikování (přijímají vše, za co zaplatíte)
- Výše poplatků oznamována až po přijetí dokumentu
- Vzhled a název časopisů připomínající jejich renomované prestižní protějšky

Beallův seznam

V tuto chvíli je již Beallův seznam neaktivní!

- Odborník ([J. Beall](#)) na metadata z university of Colorado sestavil seznam
- Prověření časopisu, že není predátorský:
- U neznámých / nových časopisů věnujte pozornost ověření kvality, pečlivě vyhodnoťte, zda časopis nevykazuje výše uvedené znaky predátora
- Ověřte si informace, které stránky uvádějí (např. zda existuje instituce, která je uvedena jako vydavatel)
- Ověřte si, že časopis opravdu má uváděný Impact Factor ([v databázi JCR-WoS](#)) nebo [SJR](#) (Scopus)
Shrnutí problematiky také na <http://vimkdepublikuji.cz/>
- Nejste-li si jistí, obraťte se na svého [Open Access knihovníka](#) ve vaší knihovně
- Na stránkách Web of Science můžete využít [jednoduché vyhledávání OA časopisů](#)
- Ve Scopusu si můžete OA časopisy vyfiltrovat po stáhnutí [Scopus title listu](#)
- Více o problematice predátorů v [textech MU](#)

DĚKUJI ZA POZORNOST

Open Access Week zaštiťuje na UJEP Vědecká knihovna UJEP.
Případné dotazy na jiri.masek@ujep.cz

